

Kraków, 30.09.2026

dr hab. Jarosław Działek, prof. UJ
Uniwersytet Jagielloński
Wydział Geografii i Geologii
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
ul. Gronostajowa 7
30-387 Kraków

**Recenzja osiągnięcia naukowego oraz aktywności naukowej
dra Michała Apollo w postępowaniu
o nadanie stopnia doktora habilitowanego**

1. Podstawa formalna

Niniejsza recenzja wykonana została na podstawie Uchwały nr 10/2026 Rady Naukowej Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej z dnia 3 lipca 2026 r. w sprawie powołania składu Komisji Habilitacyjnej w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna wszczętego na wniosek dra Michała Apollo.

2. Ocena osiągnięcia naukowego

W skład przedstawionego do oceny osiągnięcia wchodzi trzy prace naukowe opublikowane w języku angielskim, z których dwie (PN1 i PN3) ukazały się jako artykuły w czasopiśmie międzynarodowych, a trzecia (PN2) jako monografia w wydawnictwie Routledge. Pierwszy z artykułów jest publikacją wieloautorską, w której Habilitant jako pierwszy autor wykazał swój znaczący wkład w opracowanie koncepcji, przeprowadzanie badania i analizy wyników oraz w opracowanie tekstu.

Głównym celem, łączącym trzy publikacje, jest określenie wpływu wysokości na postrzeganie turystów odwiedzających obszary wysokogórskie przez mieszkańców tych obszarów. Wszystkie publikacje mają również walor aplikacyjny i przedstawiają rekomendacje w zakresie zarządzania ruchem turystycznym w obszarach wysokogórskich, które uwzględniałyby również głos społeczności lokalnych. Nie są to zatem kolejne prace przedstawiające perspektywę turystów, ale oddają one głos gospodarzom tych terenów.

Dwie pierwsze publikacje (PN1 i PN2) powiązane są ze sobą najsilniej. Łączy je to, że w sposób wieloaspektowy analizują sposób postrzegania przez mieszkańców (określanych w kontekście badanego zjawiska turystycznego mianem gospodarzy – ang. *host*) pojawiających się w ich przestrzeni turystów (określanych mianem gości – ang. *guest*) w specyficznym środowisku wysokogórskim, który charakteryzuje się surowymi i wymagającymi warunkami do życia i uprawiania turystyki, a jednocześnie w którym dystans kulturowy i ekonomiczny między tymi dwoma grupami jest bardzo duży. W szczególności, w obu tych publikacjach badany jest wątek zmieniającego się poziomu irytacji mieszkańców wobec turystów wraz ze wzrostem wysokości.

Natomiast publikacja PN3 powiązana jest z monografią PN2 poprzez przeprowadzenie badań w tym samym obszarze. Głównym wątkiem w tym artykule jest kwestia zmieniającego się wraz z wysokością postrzegania przez mieszkańców różnych i zmieniających się w ostatnich latach form przemieszczania się turystów oraz prowadzonych lub planowanych inwestycji transportowych. Rozważa ona również, z perspektywy lokalnych społeczności, potencjalne konsekwencje dla przebiegu ruchu turystycznego w różnych miejscowościach w zależności od ich pozycji jako ośrodka turystycznego oraz położenia na różnych wysokościach, a tym samym konsekwencje dla osób bezpośrednio lub pośrednio utrzymujących się z turystyki. Mimo że praca ta podejmuje odmienny temat niż dwie pierwsze publikacje, można wskazać kilka istotnych powiązań między nimi: wspólny obszar badań, analizę ruchu turystycznego z perspektywy społeczności lokalnych, uwzględnienie czynnika wysokościowego jako elementu wpływającego na postrzeganie tego zjawiska oraz formułowanie propozycji rozwiązań w zakresie zarządzania ruchem turystycznym.

W przypadku publikacji PN1 można mieć pewne wątpliwości odnośnie uzyskanych wyników ze względu na ograniczony zakres merytoryczny (uwzględniono wyłącznie czynnik wysokościowy), przestrzenny (jedynie trzy miejscowości na różnych wysokościach) oraz metodyczny (tylko podejście ilościowe, niewielka próba badawcza, choć obejmująca niemal wszystkie gospodarstwa domowe w badanych miejscowościach) badania. Jednocześnie Autorzy mocno stawiali wówczas jeszcze dość ogólnikowe rekomendacje (np. „all

management plans should be introduced in the villages located at lower altitudes first” - PN1, s. 5). Mimo to, po zestawieniu tego artykułu z publikacją PN2 należy uznać to za trafny dobór prac przedstawionych do oceny. Wspólnie te dwie publikacje ukazują rozwój naukowy Habilitanta, który na podstawie wcześniejszych doświadczeń badawczych, które sam określa jako badanie pilotażowe i eksploracyjne, opracował bardziej złożony projekt badawczy, który uwzględnia większą liczbę przypadków (więcej miejscowości na różnych wysokościach, większa próba badawcza dobrana w sposób losowy), bardziej rozbudowane podejście metodyczne (metody ilościowe i jakościowe) oraz szerszy zakres czynników (oprócz wysokości również odległość od głównego szlaku turystycznego, odchodząc dzięki temu od częstego w literaturze ujmowania miejscowości jako całości). Tym samym uzyskał on bardziej złożony obraz relacji gospodarze-goście w wysokogórskim obszarze turystycznym w porównaniu z uproszczonym obrazem przedstawionym w PN1, co pozwoliło mu również zaproponować bardziej zróżnicowane rekomendacje praktyczne.

Główną składową osiągnięcia w postaci monografii naukowej PN2 oceniam jako dobrze zaprojektowane badanie z zakresu geografii społecznej, ukazujące, w jaki sposób czynniki przestrzenne (wysokość, odległość od szlaku) może wpływać na postrzeganie turystów i ruchu turystycznego. Praca w swojej tematyce i podejściu badawczym jest nowatorska – odpowiada na oryginalny problem badawczy zidentyfikowany przez Autora jako luka badawcza na podstawie przeglądu literatury oraz własnego rozległego doświadczenia przebywania i badania w obszarach wysokogórskich. Praca jest również istotna i na czasie z punktu widzenia rosnącego ruchu turystycznego w tego rodzaju obszarach, a w związku z tym wymagających wdrażania odpowiednich narzędzi zarządzania ruchem turystycznym wypracowanych wspólnie ze społecznościami lokalnymi. Cele pracy uznaję za odpowiednio sformułowane. Autor w publikacjach PN1 i PN2 zaproponował również hipotezy badawcze.

Ramą koncepcyjną badania jest model irytacji Doxeya, który Habilitant na podstawie swoich badań modyfikuje w autorski sposób w dwóch etapach – niuansując po badaniu pilotażowym PN1, a następnie w bardziej złożony sposób rozwijając po badaniu głównym PN2. W mojej opinii zabrakło jednak bardziej przejrzystego przejścia od przyjętej koncepcji do sześciu pytań badawczych – przyjęty model pojawia się jedynie w części teoretycznej i wnioskowej. W części analitycznej Autor zajmuje się sześcioma kwestiami z perspektywy gospodarzy: postrzeganiem przez mieszkańców znajomości kultury lokalnej przez turystów oraz ich poszanowania dla kultury lokalnej, oceną wpływu turystyki na lokalną gospodarkę, poczuciem irytacji mieszkańców wobec turystów, oceną stopnia wprowadzania nowych wzorów kulturowych na skutek obecności turystów oraz w końcu postrzegania ich wpływ na

zanieczyszczenie środowiska. Nie było dla mnie jednak jasne, czy przyjęty model operacjonalizowany był wyłącznie za pomocą pytanie nr 4, czyli „Do tourists annoy you?”, czy również pozostałe pytania stanowiły jego operacjonalizację w pomocniczy, uzupełniający sposób.

Dobór obszarów badawczych w trzech publikacjach został odpowiednio uzasadniony. W publikacji PN2 autor miał większą możliwość przedstawienia danych o ruchu turystycznym w badanym obszarze. W sposób niewystarczający przedstawiono, moim zdaniem, sytuację demograficzną i społeczno-ekonomiczną badanego obszaru oraz więcej faktów na temat poziomu rozwoju bazy turystycznej w nim (jeśli takie dane są dostępne) w kontekście całego kraju. Ogólne informacje tego rodzaju np. o źródłach utrzymania, rodzajach działalności, poziomie zamożności, pojawiają się rozproszone w tekście przy okazji przedstawienia i interpretacji wyników.

Zastosowane metody badawcze zostały prawidłowo opisane, umożliwiając replikację badań w innych obszarach wysokogórskich lub w innych typach obszarów sugerowanych przez Habilitanta. Autor przedstawił również aspekt organizacyjny prowadzonych przez siebie badań w wymagającym środowisku wysokogórskim oraz w odmiennym pod względem kulturowym i językowym obszarze. Na podstawie przedstawionych przez Habilitanta swoich doświadczeń naukowych i podróżniczych, można mieć pewność, że jest on obeznany z tym środowiskiem, a także że podchodzi z wrażliwością do badanych przez siebie społeczności. Niemniej jednak zabrakło mi szerszej refleksji Autora nad jego pozycją jako badacza, wprawdzie świadomego, ale jednak uwikłanego w badane przez siebie zjawisko, osoby obcej kulturowo, reprezentującej stronę „gości” odwiedzających ten obszar. W tej sytuacji badawczej pojawiają się bowiem znaczące dysproporcje między pozycją badacza i badanych. Czy te różnice w pozycji mogły wpłynąć na odpowiedzi?

W autoreferacie stwierdzono, że wyniki było dyskutowane w lokalnym środowisku naukowym. Z chęcią dowiedziałbym się jednak więcej na temat wyzwań i ograniczeń prowadzenia w badań społecznych w tak wymagającym środowisku i odmiennym kulturowo kręgu, w jaki sposób Badacz dążył do uniknięcia błędów interpretacyjnych wynikających ze swojej pozycji czy tłumaczenia wywiadów. Interesuje mnie na przykład, jak interpretowano i potwierdzano odczytywanie mowy ciała czy sposób wypowiadania się rozmówców. W mojej opinii wkładem Autora mogłaby być również szersza refleksja metodologiczna nad prowadzeniem tego rodzaju badań w wymagających warunkach wysokogórskich oraz w społecznościach odmiennych kulturowo o orientacji kolektywistycznej.

Autor przygotował przejrzyste ramy analityczne („matrycę” analityczną w postaci zestawu pytań badawczych, różnych wysokości i stref odległości od szlaku, oraz zastosowanych metod badawczych), które stosował w całej książce w kolejnych rozdziałach. Z jednej strony, ułatwiło to śledzenie uzyskanych wyników, ich interpretację oraz rekomendacje bazujące na nich. Z drugiej strony jednak sztywne trzymanie się tych ram sprawiało, że niektóre treści – prawidłowości, interpretacje, wnioski, rekomendacje – nieuchronnie się powtarzały. Szczególnie widoczne to jest w części rekomendacyjnej, gdzie podobne rekomendacje proponowane są dla różnych stref. Lepszym ujęciem byłoby przedstawienie rekomendacji oraz przypisanie ich albo całościowo dla całego obszaru, albo do konkretnych kombinacji strefy wysokości i odległości. Takie bardziej syntetyczne ujęcie przedstawiono częściowo w autoreferacie.

Dodatkowo, w mojej opinii podział na rozdziały przedstawiające oddzielnie wyniki badań wg dwóch metod badawczych – ilościowej i jakościowej – również wywołuje tego rodzaju wrażenie powtórzeń, zwłaszcza że następnie pojawia się rozdział syntezujących wyniki obu badań, powtarzające wiele stwierdzonych prawidłowości. Lepszym rozwiązaniem byłoby przedstawienie wyników badań według pytań badawczych, tak aby w odniesieniu do każdego z nich analizować łącznie wyniki badań ilościowych i jakościowych, porównując ich spójność lub konfrontując rozbieżności, a następnie przedstawiając ich łączną interpretację. Mój komentarz należy traktować jako propozycja alternatywnego podejścia do przedstawienia wyników badania. W pełni rozumiem intencje Autora odnośnie przyjętego przez niego podejścia i jego przejrzystości. Jednocześnie w tym kontekście doceniam dobre wizualizacje stwierdzonych prawidłowości uzyskanych za pomocą poszczególnych metod oraz ich syntezy, co ułatwiało orientację w tym dość złożonym postępowaniu badawczym.

Jako główne czynniki wyjaśniające uzyskane prawidłowości Autor wskazał zmęczenie turystów związane z wędrówką i zmianą wysokości, stopień penetracji przez turystów części miejscowości oddalonych od głównego szlaku oraz stopień uzależnienia dochodów gospodarstw domowych od turystyki w porównaniu z innymi źródłami, np. rolnictwem. Zastanawiające jest dla mnie, na ile wpływ na niektóre z analizowanych zjawisk, zwłaszcza potencjalnie irytujące zachowania turystów, a następnie ich postrzeganie przez mieszkańców, mogą mieć wpływ uwarunkowania emocjonalne, powiązane częściowo z wysiłkiem i zmianą wysokości, a odzwierciedlające się w poczuciu rosnącego respektu wobec gór, zachwycie nad krajobrazem i poczuciu wzniosłości, które mogą wiązać się wyciszeniem, uważnością i koncentracją na własnym ciele wraz z postępującą wędrówką (por. Tsaur i in. 2024 – doi: 10.1016/j.jhtm.2024.06.013; Zhu i in. 2026 – doi: 10.3389/fpsyg.2026.1887097). Zgodnie ze

stwierdzeniem w autoreferacie, dotychczasowe badania Habilitanta otwierają jak widać nowe pola badawcze w interdyscyplinarnej współpracy m.in. z psychologami.

W przypadku rekomendacji przedstawionych w pracy, które oceniam pozytywnie, w niewystarczający sposób odniesiono się jednak do już prowadzonych działań i ich skuteczności.

W pracach zdarzyły się również pewne niedociągnięcia merytoryczne i edytorskie: w tekstach PN1 i PN2 zdarzyły się nieomal dosłowne powtórzenia niektórych akapitów; w samej publikacji PN2 zdarzyło się dosłowne powtórzenie tego samego akapitu na str. 26 i 27, co należy uznać za błąd redakcyjny; zastrzeżenie budzi podawanie wyników badania ankietowego z dwoma miejscami po przecinku, co daje tylko pozór większej precyzji – wystarczające byłoby zaokrąglenie do jednego miejsca po przecinku; w tekście PN2 na str. 62-66 powtarzane są szczegółowe wartości testów statystycznych, które zostały już zaprezentowane w tabelach, co czyni prezentację wyników nadmiernie szczegółową i utrudnia skupienie się na najważniejszych wnioskach z analizy.

W przypadku publikacji PN3 można odczuwać pewien niedosyt w zakresie pogłębienia analizowanej tematyki, wynikający oczywiście z formuły artykułu naukowego i wymagań redakcyjnych czasopisma. Inaczej niż w przypadku również skondensowanej treści publikacji PN1, nie było tutaj możliwości rozszerzenia tej tematyki w pełnowymiarowej monografii. Mimo to w wystarczający sposób zostały w tym tekście przedstawione dylematy rozwoju transportu w obszarze turystycznym oraz ich postrzeganie przez społeczność przyjmującą turystów. Habilitant wykazał w swoim osiągnięciu, że potrafi przedstawiać wyniki swoich badań naukowych w różnych formach, zarówno w postaci artykułów naukowych, jak i monografii naukowej.

Podsumowując całość zaprezentowanego osiągnięcia, pozytywnie oceniam wkład w Habilitanta w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, zwłaszcza z zakresu geografii turystyki, a także dla badań z zakresu zarządzania ruchem turystycznym czy szerzej interdyscyplinarnych badań turystyki w obszarach wysokogórskich. Pewien niedosyt pozostawia natomiast brak szerszego umiejscowienia osiągnięcia w obrębie geografii społecznej, w szczególności w nurcie geografii behawioralnej, w który prace Habilitanta wyraźnie się wpisują.

Przedstawione do oceny prace tworzą, w mojej opinii, wartościowe studium wysokogórskich społeczności lokalnych, poddawanych rosnącemu wpływowi turystyki specjalistycznej, która wraz ze wzrostem popularności zbliża się do poziomu chłonności turystycznej tego rodzaju obszarów, zwiększając presję na wrażliwe środowisko przyrodnicze oraz lokalne struktury społeczno-ekonomiczne.

3. Ocena pozostałej aktywności naukowej

Habilitant wykazał się w dokumentacji rozległym, pod względem liczby publikacji oraz podejmowanej tematyki, dorobkiem naukowym. W autoreferacie uporządkował je w siedmiu polach badawczych: Degradacja środowiska przyrodniczego w obszarach gór wysokich; Zarządzanie obszarami w regionach górskich oraz wyzwania instytucjonalne i środowiskowe (w szczególności obszarami chronionymi); Turystyka pielgrzymkowa na obszarach górskich; Zjawisko peak-baggingu oraz postulaty korekty wysokości szczytów; Strategie przeciwdziałania ubóstwu oraz nierównościom społecznym (z uwzględnieniem turystyki); Relacje polsko-ukraińskie w czasie inwazji rosyjskiej; Badania zintegrowane z perspektywą studiów nad płcią (*gender studies*).

Habilitant przedstawiał wyniki swoich badań naukowych w różnorodnych formach tekstów naukowych, co potwierdza jego umiejętność dostosowania sposobu prezentacji wyników do specyfiki danego rodzaju publikacji. Publikował w szczególności w renomowanych czasopismach z zakresu badań nad turystyką: *Current Issues in Tourism*; *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events* oraz *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*. Pełni również funkcję redaktora czasopisma *Journal of Academics Stand Against Poverty*. Oprócz publikacji indywidualnych, Habilitant angażował się w przygotowanie publikacji dwu- lub wieloautorских, zwykle w międzynarodowych zespołach autorów.

Analiza wskaźników naukometrycznych w systemie Scopus potwierdza bogaty dorobek Habilitanta. Na dzień przygotowania recenzji odnotowano tam 60 dokumentów jego autorstwa lub współautorstwa z okresu 2017-2026, które były zacytowane 676 razy (po wykluczeniu autocytacji). Z tego w 8 publikacjach był jedynym autorem, a w 24 – pierwszym autorem. W bazie odnotowano 97 współautorów publikacji.

Habilitant uczestniczył (lub nadal uczestniczy) w 12 projektach badawczych, z czego w 6 był kierownikiem lub współkierownikiem. Był m.in. kierownikiem projektu NCN Miniatura, w ramach którego przeprowadzono badania, które stanowią znaczącą część głównego osiągnięcia przedstawionego do oceny.

Habilitant w dokumentacji wykazał również istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni i instytucji naukowej. Brał udział w stażach i wyjazdach naukowych, głównie w Stanach Zjednoczonych i w Azji. Na uwagę zasługuje jego stałe członkostwo w międzynarodowej grupie Global Justice Program na Uniwersytecie Yale, gdzie posiada również status naukowca wizytującego. Jest również członkiem zarządu międzynarodowej organizacji pozarządowej Academics Stand Against Poverty (ASAP), która wydaje wspomniane wcześniej czasopismo. Świadectwem współpracy z zagranicznymi

instytucjami naukowymi jest również fakt, że był współpromotorem pracy doktorskiej w Tajlandii.

Habilitant wykazał się również dużą aktywnością na innych polach działalności naukowej. Był wielokrotnie recenzentem artykułów naukowych. Uczestniczył w licznych konferencjach naukowych, również jako *keynote speaker* lub *invited speaker*. Wykazał się również wysoko ocenianą działalnością dydaktyczną. Doceniam również zaangażowania Habilitanta w intensywną działalność popularyzatorską.

Ponadto należy docenić jego aktywność pozanaukową, w szczególności imponującą aktywność sportową, również w obszarach wysokogórskich, co pozwala mu lepiej rozumieć miejsca, które bada w swojej pracy naukowej.

4. Konkluzja

Na podstawie przesłanej dokumentacji dorobku naukowego stwierdzam, że przedstawione do oceny osiągnięcie naukowe dra Michała Apollo stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Uważam także, że dr Michał Apollo wykazał się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej. Na tej podstawie stwierdzam, że Pan dr Michał Apollo spełnia warunki stawiane kandydatom do nadania stopnia doktora habilitowanego w myśl art. 219 ust. 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1668) i popieram jego wniosek o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Podpisany elektronicznie przez

Jarosław Działek

30.09.2026

8:51:01 +02'00'

